

<https://doi.org/10.31652/3083-7871-2026-4.13>

Соловей В.В., Іванова Е.В., Зух М.О.
м. Вінниця, Україна
victor.solovei@vspu.edu.ua

ГЕНЕЗИС ТА ХУДОЖНЬО-СТИЛЬОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ РУЧНОГО РОЗПИСУ ТЕКСТИЛЮ В ДЕКОРАТИВНОМУ МИСТЕЦТВІ

Анотація. У статті досліджено генезис та еволюцію ручного розпису тканин як складного соціокультурного явища в системі декоративного мистецтва. Проаналізовано історичний шлях текстильного оздоблення – від традиційних східних технік до сучасних професійних практик. Запропоновано наукову класифікацію провідних технік ручного розпису текстилю, де кожна розглядається крізь призму взаємодії технологічного процесу та естетичного результату. Особливу увагу зосереджено на засобах художньої виразності, зокрема ролі кольору як емоційної домінанти, специфіці лінійної ритміки та фактурних трансформаціях, що виникають за допомогою додаткових реагентів (солі, сечовини). Висвітлено процеси стилізації та декоративної інтерпретації природних форм як інструментів створення художнього символу. Окремий акцент зроблено на розвитку української школи батіку ХХ–ХХІ ст. і внеску вітчизняних митців у формування сучасної візуальної мови текстилю.

Ключові слова: декоративне мистецтво, ручний розпис текстилю, батик, генезис, художня виразність, стилізація, холодний батик, гарячий батик, українська школа розпису, художній образ.

Abstract. The article explores the genesis and evolution of hand-painted fabrics as a complex socio-cultural phenomenon in the system of decorative art. The historical path of textile decoration is analyzed - from traditional oriental techniques to modern professional practices. A scientific classification of the leading techniques of hand-painted textiles is proposed, where each is considered through the prism of the interaction of the technological process and the aesthetic result. Special attention is paid to the means of artistic expression, in particular the role of color as an emotional dominant, the specificity of linear rhythm and textural transformations that arise with the help of additional reagents (salt, urea). The processes of stylization and decorative interpretation of natural forms as tools for creating an artistic symbol are highlighted. A special emphasis is placed on the development of the Ukrainian school of batik in the 20th-21st centuries. and the contribution of domestic artists to the formation of the modern visual language of textiles.

Keywords: decorative art, hand-painted textiles, batik, genesis, artistic expression, stylization, cold batik, hot batik, Ukrainian school of painting, artistic image.

Мистецтво оздоблення тканин є одним з найдавніших проявів людської культури, що пройшло тривалий шлях від утилітарного ремесла до високого професійного мистецтва. Генезис цього виду творчості тісно пов'язаний з розвитком текстильного виробництва – від первинних ткацьких візерунків, що створювалися шляхом складного переплетення ниток, до виникнення ручного способу нанесення малюнка на готову поверхню полотна [5; 16]. Значним етапом еволюції технологій стало використання у XVIII ст. металевих вибивних дошок, що згодом трансформувалося у механізований друк за допомогою гравійованих металевих валів. Проте, попри технічний прогрес, ручний розпис зберіг свою автентичність,

часто синтезуючи різні методи, наприклад, у китайських тканинах «кесе», де тканий візерунок органічно доповнювався живописними елементами [3].

Ключове місце в історії ручного розпису посідає техніка «батик», батьківщиною якої традиційно вважається Індонезія. Класичний гарячий батик характеризується надзвичайною трудомісткістю, де підготовка тканини (вимочування, прання, крохмалення рисовим клейстером і відбивання дерев'яним валиком) могла тривати кілька днів [3]. Технологічний прорив відбувся у XVII ст. з винаходом «чантингу» – мідної посудини з носиком для нанесення розтопленого воску. Процес фарбування відбувався шляхом багаторазового занурення полотна у барвник (від світлих тонів до темних), що вимагало від майстра високої точності, аби запобігти розтріскуванню резерву.

Згодом індустріалізація внесла корективи у творчий процес. Упровадження металевих штампів (типів) дозволило значно прискорити виробництво, скоротивши термін виготовлення одного відрізу тканини з кількох місяців до одного дня [3]. Паралельно в Індії розвивалося мистецтво вибійки – «ситців», де малюнок наносився ударами штампа по тканині. Еволюція цього методу пройшла шлях від монохромних відбитків до складної «білоземельної» вибійки. На відміну від Східної Азії, де розпис слугував переважно для одягу, в Японії та Китаї техніка широко застосовувалася в інтер'єрі (ширми, сувої), що свідчить про глибоку інтеграцію декоративного мистецтва в життєвий простір [6; 11].

У сучасному мистецтвознавчому дискурсі художній розпис текстилю розглядається як унікальний синтез ремесла та індивідуальної творчості [4]. Сучасні версії розпису, хоч і спираються на традиції, активно використовують нові технології, зокрема акрилові сполуки та поліпшені резервуючі склади.

У сучасному мистецтвознавстві та технології художнього текстилю класифікація технік розпису базується на способі взаємодії барвника з волокном і методах обмеження його розтікання. Кожна з провідних технік має власну логіку побудови художнього образу, де технологічний процес безпосередньо детермінує естетичний результат.

Аналізуючи холодний батик, слід наголосити на його вираженій графічності. Ця техніка базується на принципі створення замкнених контурів за допомогою резервуючого складу (гути), що не потребує подальшого виварювання. Основною художньою домінантою тут є лінія, яка виконує роль фізичного бар'єра для рідкого барвника. Обґрунтуванням використання цієї техніки є необхідність отримання чітких, деталізованих зображень з контрольованою колористикою в межах кожної окремої ділянки. Прикладом слугує класичний розпис шовкових хусток з квітковими або геометричними орнаментами, де кожна пелюстка чи елемент візерунка має чітку кольорову межу, що запобігає дифузії фарби та дозволяє створювати складні тональні переходи в межах одного сегмента [4; 15].

На противагу графічності холодного методу, гарячий батик пропонує значно ширший спектр живописних можливостей завдяки багатшаровому нанесенню розтопленого воску. У цій техніці віск виступає тимчасовим протектором, що послідовно консервує ділянки кольору – від найсвітлішого до найтемнішого. Наукова доцільність такого підходу полягає у можливості досягнення глибини та насиченості колориту, які неможливо відтворити в один етап. Характерним візуальним ефектом гарячого батику є «кракле» – сітка дрібних тріщин на воску, крізь які проникає темна фарба, створюючи ефект благородної патини або старовини [3; 13; 17]. Прикладом є монументальні декоративні панно, де за рахунок нашарування виникає складна фактура, що надає виробу унікальної матеріальності.

Окрему категорію становить вузликовий розпис, відомий у світовій практиці як

«сібори». Його технологічне обґрунтування полягає у механічному опорі тканини проникненню барвника через стискання, перев'язування або прошивання. На відміну від батикових технік, де малюнок наноситься інструментом, у сіборі образ виникає внаслідок деформації самої площини текстилю. Це створює м'які, акварельні межі та ритмічні повтори, що мають природне, органічне походження. Прикладом є традиційний японський одяг або сучасний інтер'єрний текстиль, де динаміка візерунка підкреслюється грою світла на нерівномірно пофарбованих складках [6; 12; 17].

Вільний розпис за своєю природою є найбільш наближеним до станкового живопису, оскільки мінімізує використання резерву або зовсім відмовляється від нього. Художник працює безпосередньо по тканині (часто попередньо ґрунтованій сольовим розчином або желатином для зменшення капілярності волокон), що дозволяє використовувати техніку «по вологому». Естетична цінність вільного розпису полягає в експресивності штриха та непередбачуваності ефектів розтікання, що створює неповторну емоційну атмосферу [7; 8]. Типовим прикладом є авторські пейзажні композиції на шовку, де тонкі нюанси кольору передають стани природи, повітряність і світло.

Завершує класифікацію трафаретний розпис, який обґрунтовується потребою у чіткій повторюваності та модульності зображення. Використання трафарету дозволяє локально наносити фарбу (найчастіше акрилову) через відкриті ділянки форми, що забезпечує ідентичність елементів у межах великої композиції. Ця техніка є незамінною при створенні бордюрних орнаментів або заповнювальних паттернів у дизайні сучасного одягу та предметів побуту [10; 17]. Основна художня перевага трафаретного методу – можливість поєднання чіткої геометричної структури з живим ручним нанесенням шарів, що додає виробу індивідуальності навіть за умови використання готових шаблонів.

Таким чином, вибір конкретної техніки розпису завжди зумовлений художнім завданням – від суворої графічної логіки холодного батіку до емоційної свободи вільного живопису, що в сукупності формує багату палітру сучасного декоративного мистецтва.

Художньо-образна мова ручного розпису тканин є складною системою, де естетичний результат досягається через синергію технологічного процесу та творчого задуму. Засоби художньої виразності в цьому контексті виступають не просто інструментами декорування, а фундаментальними категоріями, що формують концептуальну цілісність твору.

Фундаментальним компонентом виразності текстильного твору є колір, який, згідно з концепцією Йоганнеса Іттена, виступає головним джерелом емоційного впливу на глядача [2]. У художньому розписі вибір барвника безпосередньо детермінує візуальне сприйняття фактури. Використання анілінових барвників дозволяє зберегти природний блиск і пластику шовку, створюючи ефект внутрішнього світіння та глибини за рахунок прозорості накладених шарів. Натомість акрилові сполуки, завдяки своїй здатності до нашарування та вираженій покривній здатності, дозволяють працювати з щільними, пастозними мазками, що наближає текстиль до станкового живопису. Обґрунтуванням такого вибору є психологічний потенціал кольору, зокрема, яскраві, чисті тони в аніліновій техніці підсилюють динаміку композиції, тоді як приглушені акрилові відтінки сприяють створенню статичних, монументальних образів [7; 13].

Важливим аспектом художньої мови є трансформація реальних об'єктів у художні символи через механізми стилізації та декоративної інтерпретації. Цей процес базується на свідомому спрощенні або гіперболізації природних форм, що

дозволяє митцеві акцентувати увагу на ритмічній побудові та пластиці ліній [6; 11]. Лінія в розписі (особливо в техніці холодного батику) виконує не лише функцію контуру, а й виступає самостійним графічним елементом, що організовує простір полотна. Наприклад, при стилізації рослинних мотивів природна форма квітки перетворюється на складний орнаментальний вузол, де кожна лінія підпорядкована загальному ритму композиції. Це дозволяє досягти високого ступеня умовності, що є характерною ознакою професійного декоративного мистецтва [8; 10].

Особливе місце в палітрі засобів виразності посідають специфічні фактурні ефекти, що виникають внаслідок фізико-хімічних реакцій барвника з додатковими реагентами. Використання кристалічної солі або сечовини на вологому розписі дозволяє створювати унікальні нерукотворні візерунки – «зірочки», ореоли та витіюваті розгалуження. Наукове обґрунтування цього методу полягає в абсорбуючій здатності солі, яка притягує пігмент, деструктурує колірну пляму та створює динамічну фактуру, що нагадує природні структури (іній, мармур, космічний пил) [6; 9]. Такі ефекти додають виробу неповторної матеріальності та розширюють межі традиційного площинного зображення.

Сучасна тенденція до синтезу мистецтв виводить художній розпис за межі двовимірної площини. Поєднання батику з вишивкою, аплікацією, бісером або текстильною пластикою дозволяє створювати складні мультимедійні об'єкти. Таке нашарування різних технік обґрунтовується прагненням до тактильності та створення додаткового об'ємного виміру в текстильному творі. Наприклад, додавання вишивки поверх вільного розпису не лише підкреслює деталі, а й створює гру світлотіні, що збагачує художній образ і робить його унікальним [9; 13; 17].

Таким чином, цілісність художнього образу в розписі тканини забезпечується не лише володінням технічними прийомами, а й глибоким розумінням логіки взаємодії кольору, лінії та фактури як засобів трансляції авторської ідеї.

В Україні розвиток батику отримав потужний імпульс у 30-х роках ХХ ст. Вагомий внесок у становлення вітчизняної школи внесли В. Лимаренко, а пізніше – художники текстильних підприємств, такі як М. Грибань, Т. Мороз, Л. Довженко та ін. [1; 3]. У сучасний період техніка батику продовжує еволюціонувати в творчості М. Токара, О. Крип'якевич, О. Минька, які розглядають декоративний розпис як універсальний інструмент умовно-декоративного сприйняття світу [1; 8].

Отже, художній розпис текстилю на сучасному етапі є динамічною системою, що поєднує глибокі етнічні традиції з інноваційними технологіями. Це не лише спосіб декорування поверхонь, а особлива мова формування художнього образу, де кожен технологічний етап – від підготовки тканини до фіксації кольору – є частиною єдиного творчого акту.

Список використаних джерел:

1. Історія декоративного мистецтва України. Мистецтво ХХ – початку ХХІ ст. Т.5. К.: Вид-во ІМФЕ, 2016. 546 с.
2. Йоганнес Іттен. Мистецтво кольору. ArtHuss, 2022. 96 с.
3. Кара-Васильєва Т., Чегусова З. Декоративне мистецтво України ХХ століття. К.: Либідь, 2005. 280 с.
4. Крупник Б. Світло та композиція. ArtHuss, 2023. 176 с.
5. Луцан Н.І. Декоративно-прикладне мистецтво та основи дизайну: навч. посіб. Київ: Слово, 2010. 170 с.
6. Марущак О.В., Довженко М.В., Мудрак Н.В. Стилiзацiя та декоративна iнтерпретацiя як особливий вид художньої творчостi. *Проектування змісту і технологій художньо-графічної підготовки та художньо-творчої діяльності здобувачів вищої освіти (студентів) і молодих учених*: збірник наукових праць / С.Д.

Цвілик (голова) [та ін.]. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2024. Вип. 3. С. 34-39.

7. Марущак О.В., Ільчук К.С., Висоцький Д.В. Психологічний та символічний потенціал кольору як інструменту емоційної комунікації у мистецтві. *Науковий альманах мистецтва та освіти*: зб. наук. праць VI Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. «Сучасні тенденції підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, педагогів професійної освіти і фахівців образотворчого та декоративного мистецтва: теорія, досвід, проблеми» (30 жовтня 2025 р., м. Вінниця) / О.В. Марущак (голова) та ін. [Електронний ресурс]. Вінниця: ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2025. Вип. 1. (PDF, 223 с.). С. 181-184.

8. Марущак О.В., Кравець В.М., Мудрак Н.В. Декоративний рисунок як універсальний інструмент умовно-декоративного сприйняття світу. *Актуальні питання науки, освіти і суспільства: теорія і практика*: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Умань, 28 жовтня 2022 р.): у 2 ч. Умань: ЦФЕНД, 2022. Ч. 1. С. 73-74.

9. Марущак О.В., Масюк В.О. Декоративність як форма організації художнього образу. *Сучасні тенденції підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, педагогів професійної освіти і фахівців образотворчого та декоративного мистецтва: теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. пр. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2022. Вип. 5. С. 187-192.

10. Марущак О.В., Микитюк Д.В., Павелко А.В. Еволюція декоративного рисунка в українському народному мистецтві. *Проектування змісту і технологій художньо-графічної підготовки та художньо-творчої діяльності здобувачів вищої освіти (студентів) і молодих учених*: зб. наук. праць / С.Д. Цвілик (голова) [та ін.]. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2025. Вип. 4. С. 45-50.

11. Марущак О.В., Осіпчук Т.О., Павловська Є.А. Стилізація природних форм у декоративному мистецтві. *Проектування змісту і технологій художньо-графічної підготовки та художньо-творчої діяльності здобувачів вищої освіти (студентів) і молодих учених*: Збірник наукових праць / С.Д. Цвілик (голова) [та ін.]. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2025. Вип. 4. С. 90-96.

12. Марущак О.В., Павлик С.О., Томчук В.В. Етнічні мотиви в стилізації сучасного декоративного мистецтва. *Проектування змісту і технологій художньо-графічної підготовки та художньо-творчої діяльності здобувачів вищої освіти (студентів) і молодих учених*: зб. наук. праць / С.Д. Цвілик (голова) [та ін.]. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2025. Вип. 4. С. 13-18.

13. Марущак О.В., Романенко С.В., Будикіна Б.С., Павловська Є.А. Художньо-образна мова формування декоративної композиції. *Scientific Research: Theoretical Foundations and Practical Applications*. Proceedings of the VII International scientific and practical conference. (January 24-26, 2024) Vienna, Austria, International Scientific Unity. 2024. Pp. 57-61.

14. Никифоров А.М., Гулей О.В. Декоративне мистецтво: навч.-метод. посіб. Одеса: Олді+, 2021. 364 с.

15. Пічкур М.О. Теорія і практика композиції: навч. посіб. Київ: Ліра-К, 2022. 238 с.

16. Плазовська Л.В. Декоративне мистецтво: навч. посіб. Київ: Кондор, 2024. 308 с.

17. Соловей В.В., Марущак О.В., Давидюк А.В., Хуан Чжічунь, Заєць Л.В. Створення художнього образу виробів декоративно-ужиткового мистецтва у проєктно-художній діяльності. *Innovative development of science, technology and education*. Proceedings of the 4th International scientific and practical conference. Perfect Publishing. Vancouver, Canada. 2024. Pp. 466-476.

18. Чегусова З. Професійне декоративне мистецтво України доби глобалізації. Київ: ArtHuss, 2024. 556 с.